

דרוש בראשית שנת מדר"ש בס"ד בקיצור

זורע זרע לכם יהיה לאכלה.

במדרש בראשית ברא אלקים בתחילה עלה במחשבה לברא העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין שנאמר ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים.

א. דרכי צדק פסולי המוקדשין כמ"ש בראש דוד פרשת תצא.^ב

ד. ואמרו ז"ל דעם שאנו מתחילים פרשת בראשית יום שמחת תורה, כדי שלא יקטרגו שכבר סיימנו התורה ואין דעתנו לקרות עוד, וכן אני אומר כי בעשרת ימי תשובה מרבים העם בתשובה וכן צה"ר ואס"ס עתה נתרשל יקטרגו שכל מה שעשינו [לא היה אלא] לפנינו^ג, זאת הייתה לי לדבר בתשובה והנלך לה שמירת שבת ולדקה.

ה. הנה חיוז התשובה והעסק במורה ומצות הוא דבר פשוט הן מיראת העונש כדחזקו באלים הראשון, והן מאהבת ה' והיא יראת הרוממות.

ו. משל הרמ"ק לסוחר, ונרמז הדברים בס"ד^ד דרך משל סוחר מקושטא היה רוצה להחשך הרבה וחקר שבארץ המוג"ל כל ימצא מי סחורות שנקושטא ומילא ספינות והלך שם, ובארץ המוג"ל גזרה היא שכל אשר יצא סחורה מעיר אחרת שאינה מצויה כלל במלכות ההיא כל אשר הביא יותן

א. יתפלא הרואה מלך גדול מושל בגבורתו אין חקר למצותו כמו רגע הפכוה לרכייה עבד עבדים יהיה בשעה אחת בהיכלו כלו אומר כבוד בעדן גן אלקים זה שעמא יתרמי ארץ ערצה ושומה ונקנסה עליו מיתה בשעה אחת כל מעדני עולם שלחנו מלכים ובשעה אחרת אין לחם ואין שמלה, זאת הייתה לאדה"ר מלך על כל העולם הזה ויניחהו ה' בגן עדן ומלאכי השרת נולין לו צמר (סנהדרין נט, ב) ואחר סמוך, מלכותא העדיו מיניה, היה בג"ע ויגרש את האדם כי עלה מות לו ולדורותיו וקוץ ודרדר יצמיח וצומח אפו יאכל לחם, וכ"ז גרס החטא שעבר על מצוה קלה.

ב. מכאן יצין החוטא מה פעל בחטאתו ואז"ל (וזה"ק ח"א נ, ב) דבשעת פטירת אדם רואה אדה"ר ומתרעם כי צעבורו מת, ומשיבו אני עברתי על מצוה אחת ואחיה עברת על מצות רבות.

ג. אדם ביקר ולא יצין נמשל כבהמות נדמו (תהלים מט) דרך הרב עמנואל, ר"ל מצוירים^ה

חופש כל חדרי בטן

א. כוונת רבינו לרב עמנואל חי ריקי ז"ל בפירוש חזה ציון שחיבר על תהלים, דכתב שם דאדם נמשל כבהמה ולא די כבהמה חיה, אלא כבהמה המצוירת בכותל וז"ש כבהמות נדמו. וכן מצאתי פשוט זה בעץ הדעת טוב על תהלים למהרח"ו זצ"ל.

ב. עי' לקמן פ' כי תצא (אות לה) שרבינו העתיק שם מ"ש בראש דוד.

ג. עי' ברכי יוסף (ס' תרסט אות א) שכתב כן בשם תשובת הרדכ"ז.

ד. עי' מורה באצבע (אות רחצ).

ה. עי' בס' דברים אחדים דרוש כ"ו (דף קלו, ג) שמציין המשל למ"ש כאן ועי' בס' לב דוד (פ' כא) שכתב שם ג"כ חלק גדול מזה הדרוש.

בגנזי המלך והמציאו ילך למרפוא"ת לדוגיאות בעושים קשים ממיתה ובכן כבא הסוסר הלז בנמל, נגשו שומר העיר שחירה בקרבה שאל ישאלו מה סחורתך והשיב למשל איסטופא"ס א"ל גורת העיר מטעם המלך וגדוליו, והסוסר. התחנן לאמר הנה הבאתי כמה סחורות שאינם בארץ הלז וגדל הקנף ושללוהו ונמסר ביד המחבלים כל שהקנף בידו לעשות בו משפט כחוב, וכן נודע שהסוסרה שטוצרת בעה"ז היא תורה ומלכות, ובני אדם באים בעה"ז להסתחר ואם האדם נתעסק בעצירות ושבועות שקר ולשון הרע וחילול שבת וגזל אשר לו מלא משכנות הסט"א על כל גדוהם בנאח נפשו יתיצבו מלאכי חבלה וכה יאמרו מה סחורתך ואם ישיב שהוא יודע בלינות ולה"ר ולרמות ולהסתרר יאח הקנף וכל אשר פעל ועשה ניתן לסט"א כי הוא חלקו והוא יאח בגפו לקבל עונשים מרים ולכן נריך למשובה וכמ"ס ר' אליעזר (שבת קנג, א) שוב יוס א' לפני מיתתך א"ל וכי יודע יומו והשיב אדרבא ישוב היום שמא ימות למחר, הנה כח החשובה דבר גדול וכמ"ס (מהלים ז) משב אנוש עד דכא וחאמר שובו בני אדם.

ז. ואפשר דכא [ר"ת] דס, כפירה, אשה, [דהם ע"א ג"ע ש"ד, דגס לאלו יש חשובה, ולא סימא עד, ולא עד בכלל, אלא] עד ועד בכלל, והרמיה מדור הפלגה [דהרי אמר לדור הפלגה שישובו אף שהי' ע"ו, וז"ש וחאמר שובו בני אדם] כמ"ס בדברים אחרים דרוש ט"ו (פו ע"ג).¹

ח. ובן מנינו בקין שטונו שפיכת דמים ונתקבל בתשובה וכמ"ס וילא קין, ילא שמח

וכו', ופירוש מאמר זה, ומאמר ועמה סן לאו, ומאמר אוח שבת מסר לו, ומאמר שובי שובי וכו' ניש לפרשם בהקדמה הלזו] כמ"ס זראש דוד במדבר.

ט. ובזה ניש לפרש] מאמר כשעלה משה למרום עלה לו' רקיעים, כשעלה לרקיע ז' התחילו לקרות ויכלו והתחילו לספר בשבחה של תשובה כמ"ס שס זראש דוד.

י. א"ל כמ"ס [הרצ החסיד בספר] דעת חכמה [כמה גדול שומר שבת למשובה] שע"י החטא ממשיך כח הטומאה בפנימיות וחינוניות וע"י החרטה והצביה ממשיך בחוכו נינון שכינה ואותו נינון מגרש כח הטומאה, והב' [נריך] לעשות מצות חבילות באצרים שחטא בהם, ועי"ז יתהוו מלאכים ויגרשו המלאכי חבלה אשר בחינוניות, ושניהם אי אפשר כי אם ע"י שמירת שבת דווכה לנינון שכינה על נשמה דאילנות, גם מי זוכר בדקדוק האצרים שחטא בהם שיקיים חבילות מצוות וגם נריך זמן רב, ועל ידי שמירת שבת כהלכתו שקול ככל המצות והיו כקיים חבילות מצות עש"ז שער השבת פ"ד', ולזה קורין ויכלו ומספרים שבת החשובה דע"י השבת חכון החשובה, ח"ס כמ"ס הנזכר [וילא קין, ילא שמח פגע בו אדה"ר וא"ל מה נעשה בדינך, א"ל עשיתי חשובה ונתפשרתי, התחיל אדה"ר מטפח על פניו אמר] כל כך כמה של חשובה פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת, דעל ידי השבת מתקיים החשובה.

יא. ולכן נריך לזהר בשבת שלא להוציא מן העיר שום דבר ולא לומר לגוי לעשות מלאכה, ושלא לדבר דברי חול".

חופש כל חדרי בטן

- ו. ע"י לקמן פ' נצבים וילך שני (אות ו), ובחור"א פרשתנו (אות ו) ובראש דוד (פ' האזינו).
- ז. ע"י לקמן פרשת כי תבא (אות יב).
- ח. ע"י מענין זה לקמן פרשת בא (אות יד), וע"י עוד בחומת אנך פ' יתרו (אות ט ד"ה זכור את יום השבת), כסא דוד

יב. ובזה [נביא רמז] תשב חנוש [תשב] לחיות
שבת, [שהתשובה הוא בשמירת שבת]
כל המענג את השבת.

יג. הצדקה נריכה לשב, כי היה מפריד חלוק ועל
די הצדקה מיחד שם הוי"ה, את
העני עמך.

יד. [בראשית ברא חלקים, ס"ת אמת, אפשר
לפרש במ"ש בעירובין דף פ"ו
דרש רנא בר מרי מאי דכתיב] יש עולם לפני חלקים
[חסד ואמת מן ינצרוהו], אימתי [יש עולם] בזמן
וכו' [שחסד ואמת מן ינצרוהו], דרך פרשת דרכים
[דרוש ח"י] יא.

טו. ובזה [אפשר לפרש מ"ש בשבת דף קל"ט]
אמר עולא ירושלים אינה נפדית אלא

צדקה שנאמר ציון במשפט וכו' [תפדה ושניה
צדקה], [שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה
ישועתי], יש לדקדק [דל"ך קאמר אין ירושלים נפדית
אלא צדקה והא קרא קאמר] ציון במשפט [תפדה,
ותו דכתב בית יוסף סימן קס"ח בשם ספר] כל זו, אין
לומר [בנרכת המזון בונה] ברחמי ירושלים [לפי שלא
תבנה ירושלים אלא במשפט דכתיב] ציון במשפט,
וכתב ז"י אם אמר אין מחזירין דכתיב (וכו' א) שצמי
לירושלים ברחמים, ועפ"י הכל מחוקן [לצדקה
הופכת מדת הדין למדת רחמים] כמ"ש בדברים
אחדים דרוש ט"ז י.

טז. ובזה [רמז בראשית ברא חלקים אמת] ס"ת
אמת, ותנא דבי אליהו [זוטא פ"א]
אין אמת אלא צדקה, [כלומר דע"י הצדקה העולם
מתקיים במדה"ד דהצדקה מהפכן למדת רחמים],
וז"ש ביום עשות ה' חלקים ארץ ושמים, עשירים

חופש כל חדרי בטן

(סוף דרוש יב ד"ה זכור), הגש"פ שפה אחת בפסקא נשמח כל חי, ובלבד דוד (פ' יט ד"ה זכור). ויש להעיר שכל
מקום שדיבר רבינו משמירת שב"ק הדגיש בעיקר דבר זה שלא לדבר דיבורי חול, וזה לשון רבינו בספרו ככר
לאדן (דף קלט, ב), והגם שכבר כתבנו בזה כמה פעמים מ"מ יען כי גדול הכאב מאד לא עצרתי כח ואומר מה
שכבר דברתי כי חלה לאל כל ישראל שומרי שבת וקוראי עונג אמנם שתיים זו היו בעוכרינו ח"ו, אחת הוא
ושתיים זו שמענו, הלא במאמר כי יש מי שלא נזהר מלדבר דברי חול בשבת, ורחמנא אמר ודבר דבר וסמך לי
אז תתענג על ה', כי אם תשמור הדיבור אז תתענג על ה' ואת צמח דוד מהרה תצמיח וכו' ועוד עון אמירה לגוי
שהוא חטא בדיבור ויש מן הראשונים שאומרים שדמיו בתורה, ובעוה"ר נעשה לאיזה בריה התר, וישים החי אל
לבו דהמדבר בשבת דברי חול ואמירה לגוי ובטל מת"ל מלבד כי גדל עונו מאד, עוד בה שהוא מאריך הגלות
ומונע גאולת ישראל ובנין בית המקדש, איברא דישאל קדושים אך אינם יודעים חומר האיסור וכו', עכ"ל.
ט. לכאורה כוונתו לכל השומר שבת מוחלין לו וכו', ועי' כסא דוד (סוף דרוש כז).

י. עי' נחל קדומים (פ' משפטים) שפי' את העני עמך, דמה שנתן לעני צדקה, נשאר עמו, ואין עבירה מכבה
צדקה.

יא. עי' פני דוד (אות כז) שהביא פירוש הרב פרשת דרכים דאמרו רז"ל בראשית ברא אלהים, בתחילה עלה
במחשבה לברא העולם במדה"ד, וראה שאין העולם מתקיים, הקדים ושתף מדת רחמים למדה"ד והיינו דכתיב
ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, והיינו דק"ל איך קאמר ישב עולם לפני אלהים והלא אין העולם מתקיים
במדה"ד, לזה אמר אימתי בזמן שחסד ואמת מן ינצרוהו, והכונה דאז"ל ע"פ השקיפה ממעון קדשך, בא וראה
כח מתנת עניים שהופך מדה"ד למדת רחמים שכל השקפה שבתורה לרעה חוץ מזו, וא"כ בצדקה יכול לישב
עולם לפני אלהים שמהפך מדה"ד למדת רחמים עכ"ד.

יב. עי' פני דוד (אות זך) ובפתח עינים (עירובין פו). ובמדבר קדמות (מע' ה אות ט).

ועניי" כמ"ש חרדים האינו השמים וכו' [וז"ש ציוס עשות ה' אלקים, דהקדים מדת רחמים ושחפה למדה"ד, וכ"מ הרי כתיב בראשית ברא אלקים, לזה אמר ארץ ושמים דהם עשירים ועניים וזוה יהיה רחמים עם מדה"ד והכל מחוקן].

יז. ועוד הנדקה וחסד אוכל פירות, ואמר ר' פנחס הקצ"ה זורע זרע בערבות מעשים טובים [של נדיקים והוא עושה פירות, שוח"ט מו' קי"ד, וכתיב הרב מהר"י דוד בן יקרא דשכני דרוש ו' דלרשעים אינו זורע מעשיהם הטובים, שהוא נוחם בעה"ז] ומשובת הרא"ש [בענין] פירות נדוניא, נעלם מט"ז", [ועוד הביא שם מ"ש] מרדכי [פ' הגזול קמא והביאו מור"ם בחו"מ סי' רנ"ב סעיף ו' דהמשחמש בפקדון [והריות] אינו חייב ליתן ריוח [לבעל הפקדון ע"י שם, וז"ש] הצור חמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ואפ"ה אל אמונה לשלם פירות [דאף דאינו חייב לתת פירות לנדיקים כמ"ש מור"ם דהמשחמש בפקדון והריות אינו חייב לתת הריות לבעל הפקדון, וגם אם אמר הו' דברים כמ"ש הרא"ש בתשובה, מ"מ הוא אל אמונה דנותן הפירות וכי מימא א"כ למה מעשים טובים של רשעים אינו זורעם ויאלכו פירות מאותם מעשים טובים, לזה אמר] ואין

עול, שלא לזרוע מעשים טובים של רשעים, נדיק וישר הוא, כי הם רוצים עולם הזה, [וכפי רצונו משלם מצותיו בעה"ז, וא"כ לא נשאר מה לזרוע כי אוכל עולמו בחייו קמא קמא, וזוה אפשר לפרש] (מהליט לא) מה רב טובך [אשר נפנת ליריאך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, הכונה מה רב טובך אשר נפנת כל הפירות, פעלת לזרוע כל מעשיהם, לחוסים בך, שאין רצונם כי אם בך, ולא בעה"ז ואתה נותן להם הכל, נגד בני אדם דהדין הוא שאינו חייב לתת פירות, והוא רב טובך].

יח. וז"ש זורע זרע לכה יהיה לאכלה, אף שאינו חייב, ובזכות הנדקה תבנה ומכונן ירושלים והיתה לה' המלוכה, וממ"ל, צינ"ו.

יט. ועל פי הנוכח, אפשר לפרש מאמר הילקוט פרשת ראה צפוק עשר מעשר חו"ל ר"י דשכני בשם ר' לוי בזכות צ' דברים ישראל מתחטאים לפני המקום בזכות שבת ובזכות מעשרות וכו' בזכות שבת כתיב אם תשיב משבת רגלך מה כתיב בתריה אז תתענג על ה' ובזכות מעשרות כתיב ושמתם בכל הטוב, ד"א ושמתם בכל הטוב אין טוב אלא תורה דכתיב כי לקח טוב וכו' והוא צפני דוד קו' ד' פרשת ראה [אות יב].

חופש בל' חדרי במין

יג. כי ארץ הם העניים ושמים הם העשירים, כמ"ש בסוף ספר חרדים, מצות התשובה (פרק ז ד"ה סגולה ששית).
יד. ע"י כל זה באריכות בדברים אחדים דרוש טז (דף פו) דכתב הרא"ש בתשובה (כלל סו ס' יו"ד) מה שטוען ראובן על שמעון שיתן לו ריוח החוב שהיה לבן ראובן עליו מחמת נדוניא ואמר כי התנה עמו ליתן לו ריוח ואין לו מזה שטר ולא עדים ושמעון אומר שלא התנה ליתן לו ריוח נ"ל ששמעון פטור מליתן לו ריוח, דאף לדברי ראובן לא היה תנאי זה בשעה שנתחייב שמעון החוב ואף אם אמר שמעון אח"כ אני אתן לך ריוח, דברים בעלמא נינהו בלא קנין ויכול לחזור בו, עכ"ד הרא"ש. ולפי הנראה הוא הפך משמעות הט"ז ביו"ד (ס' קעו ס"ק ט) דצריך שיהיה זה שמתחייב בריוח בשעת התקשרות התנאים, ולפי דברי הרא"ש אף שלא היה בשעת חיוב הראשון מהני וליכא ריבית אבל ודאי דבעי קודם נשואין, וע"י בפני דוד האינו (אות יב) ובמדבר קדמות (מע' מ אות א). ולקמן פ' ויקהל (אות יח).